

**Новації футуристов
в оцінці І.А.Бодуэна де Куртенэ і Р.Р.Бодуэн де Куртенэ
В.Н.Крылов**

Казанський (Приволзький) федеральний університет

футуризм, теорія словотворчості, І.А.Бодуэн де Куртенэ, Р.Р.Бодуэн де Куртенэ

Як відомо дослідникам, для російської літературної критики XIX століття було характерно "постійне, навіть підчас придирчиве уваження до мовних творів" [Серебряна 2009: 62].

Не стала виключенням і критика срібного століття, в цьому аспекті практично не вивчена. В цей час, відзначений глибоким перетворенням стихотворного мови сміливими експериментами в області форми, увага до художнього мови значно збільшилася і в критиці всіх течій, і в середі професіоналів - лінгвістів.

Середі відгуків на перші виступи футуристов помітно виділяються замітки І. А. Бодуэна де Куртенэ "Слово і "слово", і "К теорії "слова як такового" ("букви як такової", опубліковані в газеті "Відклики" (безкоштовне додаток до газети "День") 20 і 27 лютого 1914 г. Наряду з названими статтями, ми привели також для аналізу і забутий нині виступ жінки Бодуэна де Куртенэ Ромульди Бодуэн де Куртенэ, письменниці, критики, виступавшої з критичними статтями в "Северному вестникі", "Вестникі знання" і в інших виданнях.

Наукова біографія Бодуэна де Куртенэ включає його контакти з російськими футуристами і реакцію на їх виступи. Реконструювати це дозволяють такі додаткові матеріали, як спогади Б. Лівшица "Полутораглазый стрелок" В.Шкловського "Жили-були" і інші джерела.

В мемуарах розказано про те, як він був запрошений як голова комісії на "вечір про нове слово" в Тенишевському училищі (8 лютого 1914 г.). В той час відомий лінгвіст був професором Петербурського університету. У нього училися здавали іспити Шкловський, Эйхенбаум і інші. Шкловський в мемуарах дає цікавий портрет ученого: "Бодуэн де Куртенэ - людина, задаючий питання не загадки, а задачі. Іду не як на іспит: іспити у Бодуэна де Куртенэ були легкі. Він хоча і задавав складні питання, але не дивувався незнанню. Оголосивши попередню ложну відповідь і шрамам, залишеним на тілі лінгвістического відомого філолога, увлечення багаточисленним" [Шкловський 1966: 94]. Підчеркнувши передусім опозиційність ученого, Лівшиц в спогадах згадує, що серед студентів він слався "червоною" професором [Лівшиц 1991: 156].

Ця опозиційність проявлялася і в його науковій діяльності: "Стремління до звільнення від книги во ім'я безпосереднього спостереження за живою мовою" [Шкловський 1966: 95]. Тому Бодуэн де Куртенэ не міг не цікавитися і футуризмом - течією, найбільш тісно пов'язаною з методами мовного мислення, які вони вводили в поезію. Тільки, скоріше за все, свідомі ісканий видатного ученого, футуристических ідей, а також їх теоретического осмислення в російській формальній школі не завжди усвідомлювалися в ту епоху. В книжці "Жили-були" Шкловський згадує про те, що Бодуэн де Куртенэ говорив на лекціях "про так звану глоссолалію, т.е. мниме мовлення на різних мовах, які присваювали собі мистическі сектанти, в тому числі ранні християни" [Шкловський 1966: 96]. Бодуэн де Куртенэ цікавився маніфестом А. Крученых і В. Хлебникова "Слово як таке", а також їх ученням про "заумну мову". Якщо судити по мемуарам Б. Лівшица, учений не раз відкликався на прохання футуристов бути головою на їх вечорах. Запрошувати почесного професора на футуристическі вечери відправлялися Володимир Пяст і Бенедикт Лівшиц. Своє мотивування цих запрошень вони пояснювали необхідністю турботи "про приискання председа-

теля диспуту, так як поліція, умудрена досвідом... вечорів, майже завжди закривалася скандалами, не дозволяла... виступати інакше, як під поручительство відомих професорів, бравши на себе відповідальність за можливі проізійти неприємності" [Лівшиц 1991: 188].

Футуристам вдалося отримати згоду ученого, використовуючи його відчуженість. Вечір 8 лютого видимо, перевищив всі межі пристойності. Про це найкраще розказав Б. Эйхенбаум в листі до Л. Гуревич (від 9 лютого того ж року): "Я був вчора на цьому "вечері про нове слово" в Тенишевському залі - і прямо страждав. Не міг ніяк відірватися від такого відчуження, як ніби все во снах, в кошмарі. І такого кошмару не тільки не описати, але і розказати не можна. Виходило якесь-то призрачне, якесь-то уродини з грубими і крикливими, як у хищних птахів голосами, кричали, ругалися, издавалися - і лгали, лгали без кінця..." [Чудакова 1987: 136]. Найцікавіше в цьому листі-документі - опис несподіваної реакції голови І.А. Бодуэна де Куртенэ: "Він був зворушений, голос дрожав. "Моє участь в цьому багатьом здається дивним", - почав він. І говорив довго про те, що він, дійсно, поступив легкомисленно, що він представляв собі все це інакше, що він не зміг ознайомитися з футуризмом настільки, щоб передбачити, до чого вийде "вечір про нове слово", що він відчуває себе смущеним і що присутність його тут абсолютно неумісно. Тут потрібен психіатр. Ми переживаємо важке, мучительне, важке, важке. Всюди потрібні психіатри. Ми переживаємо "рождение" і т.д." [Чудакова 1987: 137]. Шкловський в мемуарах згадує про участь Бодуэна де Куртенэ в попередньому вечері: "Бодуэн де Куртенэ встав і доповідно проізнес речі про те, що саме сьогодні, в початку 1914 року, не можна відірватися від змісту, як не можна відірвати літературу від життя. Бодуэн де Куртенэ говорив про лінгвістическі терміни... про те, що стоїть за мовною політикою і як безплідні спроби знищити мову, спроби знищити мову, спроби знищити мову, спроби знищити мову" [Шкловський 1966: 100-101].

Цей опис поразительно нагадує те, про що буде говорити сам учений в згаданих двох статтях-відказах. Оцінку Бодуэна де Куртенэ потрібно розглядати в контексті загальних суперок про футуризм, розгорнутих в перші роки існування нової течії. Статті Бодуэна де Куртенэ чітко виражають його методологію, лінгвістическі погляди, естетическе розуміння художественности, публіцистическу позицію. Він пояснює крайності словотворчості футуристов як результат сумбурного і змішаного мислення, школьного навчання мові, і безобразності сучасної життя" [Бодуэн де Куртенэ 1963,2: 240]. К цим причинам учений приписує і бажання деяких членів чимось виділитися, "заміняючи убожество мислення і відсутність справжнього творчого таланту легким і нічим не стоящим соціалістическим новим словом" [Бодуэн де Куртенэ 1963,2: 240]. Головна полеміка направлена проти установки футуристов "про збільшення словника поета в його об'єкти произвольними і произвольними словами (слово-новшество)" [Русский футуризм 1900:41], а також проти їх теорії "заумної мови". В початку статті "Слово і "слово" приводяться приклади таких "нових" слів. Бодуэн де Куртенэ говорить (с неким викликом футуристам) про свою здатність произносити цілі ряди "заумних слів": "Але це слова? Але це жива мовна людина" [Бодуэн де Куртенэ 1963,2: 242]. З точки зору ученого, слова і словосполучення повинні асоціюватися або зв'язуватися в людській психіці "з представленнями відомого значення" [Бодуэн де Куртенэ 1963, 2: 242].